

Ляшко С. В., аспірант спеціальності В10 Філософія

(Національний технічний університет «Дніпровська політехніка», м. Дніпро, Україна)

ІНТЕРПРЕТАЦІЯ Й ОБМЕЖЕНІСТЬ ГІЛЬЮТИНИ Г'ЮМА З ТОЧКИ ЗОРУ СУЧАСНИКА

Свого часу шотландський просвітник Девід Г'юм у «Трактаті про природу» зіронізував над спробами сучасників і попередників обґрунтувати власні моральні доктрини з основ онтології. Його формула виглядає так: згадані моралісти підмінюють зв'язку «є» на зв'язку «необхідно, повинно». Тим самим Г'юм позбавляв будь-яку етику онтологічних підвалин, перетворював її на піщаний замок. Безумовно, в цього відкриття були й непрямі корисні наслідки для філософії, наприклад, положення І. Канта про трансцендентальні ілюзії. Але були й негативні, що виразилися у лібертенажі, штірнеризмі, нігілізмі тощо. Відриваючись, від історичного контексту, поглянемо на цю формулу очима вже нашого сучасника.

Звісно сама по собі підміна «є» на «повинно» без будь-якого попереднього дослідження не викликає довіри. Але і Г'юм добродушно-скептично не підмітив однієї деталі: що «є», те обов'язково «може бути», тобто «можливо». Не все, що можливо обов'язково колись станеться, як підмічав ще Ляйбніц, якщо ми обмежені часово-просторовим фактором: тобто для якоїсь «події» може не вистачити «часу» чи «матеріалу», ініціатива може бути «перехоплена» іншою подією. Скажімо, натрій займається за контакту з водою, та це не означає, що саме цей шматочок натрію коли-небудь з водою поєднається та дасть реакцію. Не увесь наявний натрій використовується таким чином, а, можливо, деякий із нього загине разом із усією нашою планетою, коли Сонце її поглине, так і не зреагувавши на воду. Але з ідеального мисленневого експерименту *вічної мавпи* чітко видно, що така «мавпа» безпорядно вдаряючи по клавішах друкарської машинки, рано чи пізно надрукує всього «Гамлета» слово у слово. Це, звісно ж, за умови, що ніколи не скінчаться чорнило та папір, а сама мавпа не помре від старости чи не припинить свої діяльності з іншої причини. Тобто у такому ідеальному вимірі, що «може», те й «буде», не кажучи вже про те, що мораль чисто технічно, у сенсі «випадковості виникнення», передує «Гамлету», значно розпливчіша за нього та базовіша. Але повернемося до нашого обмеженого світу. Те, що «може» статися не обов'язково «станеться», адже колись загине самий Всесвіт з тих чи інших теоретичних-гіпотетичних причин: теплова смерть Всесвіту, остаточний напіврозпад або навіть зупинка часу в результаті ентропії. Тим не менш, те, що вже «сталось», те повинне було статися у нашому Всесвіті, адже час, за нормальних умов, рухається лише вперед. Іншими словами, те, що було – обов'язкове, те, що буде – туманна перспектива, а те, що є – мінлива субстанція майбутнього та плід минулого.

Отже, якщо на планеті Земля виникла моральна доктрина, то це не безпричинно, точніше – небезпідставно, без огляду на конкретні форми моралі: християнську, мусульманську, первинну абощо. Знову ж таки, суто гіпотетично, якщо у Всесвіті можливе виникнення життя, є для цього достатня кількість часу та матеріалів, до десь воно колись виникне. Ми не знаємо, чи загине воно одразу ж, адже «можливим» можна бути і *лише на мить*, до чого ще повернемося. Але припустимо, що життя вже виникло і воно розвивається. Тоді, так само гіпотетично, в нього виникнуть і розумні форми з-поміж інших. Скільки існує різновидів бактерій, грибів, ссавців, але тварин на рівні інтелектуальної психіки лише декілька, а зі свідомих тварин, здається, наразі лише людина. Усі ці тварини, які не стали «людиною» – це ті самі шматочки натрію, які не зреагували з водою. Людина ж виникла, бо це було можливим і у нашому обмеженому

світі «так сталося». Отже не можна сказати, що людина – це випадковість на всі 100%, забаганка. Це – «мінлива матерія», яка колись була в рамках нашого обмеженого Всесвіту «туманною перспективою», і ще два мільярди років тому ніхто би з упевненістю не сказав, що таке буде – можливо, на Землю впав би метеорит, який би її розбив. Ідемо далі. Розумна форма життя у розвитку своєї взаємодії з іншими видами, неживою природою та з представниками свого ж виду дійде до тієї стадії, коли їй доведеться створювати загальні обмеження й настанови. «Право сили», наїстися тут і зараз, якомога швидше продовжити свій рід – усе це можливе лише на рівні невеликого первинного стада, і починає «буксувати» все більше та більше на родоплемінному устрої, ранньодинастичному, воєнно-демократичному – тим паче, про що детальніше скажемо в іншому місці. Наразі не існує таких людських племен, які були би повністю позбавлені будь-якої моралі, адже вони вимерли, не пройшли природного відбору та конкуренції, тобто були можливими лише на мить у нашому розумінні. Навіть племена маорі ще на момент їхнього відкриття європейцями мали деякий кодекс, ієрархію, племінну приналежність, хоча були канібалами. В іншому випадку вони би не витримали конкуренції не тільки з іншими людьми, а й з місцевими хижаками. Тобто мораль за самим принципом не безпідставна, вона – еволюційна, що вже надає їй онтологічної основи, хоча й значно слабшої, ніж у ідеальному світі. Конкретні ж форми моралі бувають зовсім різні, та історична ретроспектива показує, що вони змінюються, зникають, замінюються на інші. І це пов'язано у кінцевому рахунку, так би мовити, за тенденцією, з «виживанням» виду. Лишаються найбільш «життєздатні» форми моралі, які потім починають конкурувати між собою. Якщо ж людство не вимре, знищивши саме себе чи від якоїсь іншої причини, то зрештою всі наявні форми моральних доктрин зіллються в одну найбільш універсальну та прагматичну, зачатки чого ми вже бачимо, наприклад, у Декларації прав людини, яка хоч і не всіма виконується, але має вже юридичний обов'язково-дорадчий характер.

Якщо ж людство вимре, то є деякі види, що тільки того й чекають, аби стати домінуючими на Землі, і у них у свій час теж, скоріш за все, виникне якась моральна форма. Щось подібне ми зараз уже можемо спостерігати у воронових, слонів і дельфінів. Отже етика не є просто «забаганкою», не є просто «вигадкою», вона має підстави, перспективи, закономірності виникнення та розвитку, які в ідеальному світі вічної мавпи були би обов'язковими законами – не дарма ж Платон, цар філософів, намагався обґрунтувати свої положення з «Держави» та «Законів» ідеальним світом, не підвладним ні часу, ні простору, ні ресурсній обмеженості. Тому й у сучасному світі: те, що було – мало бути, бо альтернативи немає, час не знає умовностей; те, що є зараз – змогло виникнути й у нефанатичному сенсі пройшло перевірку часом. Отже, онтологічне підґрунтя все ж є, хоча й хитке, недоступне для чийогось розуміння. Але це і не означає, що ми повинні стояти на місці, відмовитися від пошуку та наполегливо слідувати якійсь традиції, нехай вона нас і вбиває поступово. Варто пам'ятати чому мораль взагалі виникла й чому вона має служити, навіть якщо завтра ми всі загинемо, так і не довершивши справи.